

ГРА В РОМАН

Оповідання

Якось приятель сказав мені, й видно було, що він про це довго розмірковував:

«Щоб писати, потрібні тільки ручка, папір і час. Та ще спокійний куточок, до якого б ніхто не зазірав, де ти був би наодинці з собою. Де міг би опустити жалюзі, аби туди не проинкали день і гуркіт автомашин, які возять пісок на будівництво. Де б тебе ніхто не турбував і нікуди не кликав. Де не доводилося б нікому пояснювати, що сидиш над білим аркушем і намагаєшся зосередитись...»

Іншим разом він розповідав мені про себе дуже відверто, може, трохи непослідовно, проте з певним заміром, якого я спершу не міг збагнути, хоч і відчував, що все це для нього надзвичайно важливо:

«Сиділи ми з кількома друзями в барі аж до ранку. З нами був і наш учитель — ми з ним вряди-годи зустрічались, бо дуже поважали, раз у раз приходили до нього із своїми клопотами. В барі було гамірно й димно, метрдотель уже явно збирався делікатно нас врядити, ми були останні відвідувачі, лише біля стойки бару пили знайомий художник та його нова наречена. Кажали, нібито вона аптекарка. Дівчина була висока й тонесенька, мабуть, могла б схватитися й за лозиню, як сказав про неї один мій товариш, і до того ж приваблива й негоиоровита, тож усі ми, не змовляючись, один за одним потяглися до неї, робили їй гіперболічні компліменти й гречно цілували її довгі пальці з надміру довгими, яскраво налакованими нігтями, якими вона, мабуть, добряче

дряпала своїх поклонників у найінтимніші хвилини. Принаймі так нам здавалося.

Оскільки pianist відразу після півночі пішов додому, один із нашої компанії з дозволу метрдотеля старанно вибринкував на чорно-білій клавіатурі, пригадуючи репертуар перших зошитів «Школи гри на фортепіано». Нікому це не заважало, на нього просто не звертали уваги, всі балакали один з-перед одного. Схиливши сиву голову над склянню стільницею, вчитель куняв. З самого початку він відчував себе ні в сих, ні в тих, оскільки ж часом любив хильнути, то сьогодні теж вирішив за краще впитися. Це було якесь дивне збіговисько, декого з присутніх я недолюблював, інших взагалі майже не знав, безрозсудна п'ятика з найпримітивішими розмовами. А той біля рояля заповзятю грав і співав:

Лети, соколе, чорний птаху,
до мого милого...

Від стойки бару йому підспівувала аптекарка. Досі ми бачили тільки її вузьеньку спину у щільній зеленій сукні, а тепер вона обернулася боком, тож стало чітко видно обриси її маленьких грудей. Вона виводила високим голосом:

...перекажи, що він зі мною,
у серці моєму.

Метрдотель стояв біля нашого столу й надміру чемно ждав, може, здогадаємось нарешті розрахуватись, але вчитель так само куняв, утягнувши голову в плечі й геть перехнявшись. Він мав жалюгідний, украй стомлений вигляд, наче людина, яка стала над могилою й прощається з усім, що колись любила. Я знав — у нього вдома молода дружина, він її ревує й через те ніколи не бере з собою. Я захоплювався його знанням лі-

тератури й точними, здебільшого суворими оцінками прочитаного. А читав він багато, вмів про все говорити з гумором, ба навіть уципливо, перед війною й сам видав кілька есеїстичних книжок, писав критичні статті й навіть цілком пристойні вірші. Дещо він і нам читав, бувши в доброму гуморі; вірші вражали мене дивним поєднанням іронії й солоденької лірики, проте він їх ніколи не публікував. Казали, нібито пише й досі, але сам учитель про це не згадував, та й взагалі він про себе говорив, неохоче, здебільшого іронізував або вже вкотре розповідав кумедні історії про людей, яких знав особисто, — поетів, акторів, художників.

Раптом мені стало його шкода, він сидів такий пригнічений, беззахисний; людина, яку ми колись боялися й ім'я якої вимовляли з повагою, опинилася в цій дивній компанії. Після безсонної ночі вчитель геть розклеївся й знесилів. Було пізно, але ніхто й не збирався йти додому. Я знав: коли піде вчитель, підуть і всі інші, тож схилився до його своєї голови: «Може, підемо додому, пане вчитель?» Він і не ворухнувся, незручно скулівшись у кріслі над столом з порожніми склянками й чадною попільничкою. Я був напідпентку й трохи злякався — в старих людей слабе серце, — тож поторсав його за плече; він якійсь час безтямно мружився, тоді підвів голову й так само роззирнувся, можливо, навіть не впізнав мене. Я повторив запитання, але вчитель дослухався, як біля фортепіано співають незлагодженими п'яними голосами, то надміру голосно й натхненно, то геть невиразно й тихо.

Я підсів до вчителя й терпляче ждав, поки він зверне на мене увагу. Нарешті він нібито прийшов до тями, бо почав шукати по кишенях сигарети. Я запропонував йому свої й дав прикурити. Він затягся й поклав сигарету до переповненої попільнички; тоді глянув на мене, наче знехота, й одразу потупив погляд, мабуть, стало соромно. Я запитав: «Може, замовити каву?» Спершу здавалося, він не чує, так ніби думки його блукали десь поза стінами цього тісного підвального приміщення, де бракувало повітря й простору. Трохи згодом, — очі в нього

й досі були закриті важкими повіками з темними вліями, — він, наче в напівсні, процідив крізь неприродно білі зуби: «Нічого мені не треба. Хіба що жінку, гарну жінку в соку, з широкими стегнами, пишними персами, тугими округлими сідницями...» Він говорив сумним голосом і зовсім не видавався п'яним, скоріше затягим, неначе сялою волі перемагав старість і втому. «Це складно зробити, пане вчитель, тут лиш аптекарка; а вона ж зовсім інший тип, навряд чи відповідає вашим смакам», — кинув я напівжартома.

Аптекарка вихлялася на паркеті сама, невіротно висока й тоненька, зелена лозинка в задущливій атмосфері бару, поводилася вона зухвало, мабуть, була п'яна, але ніхто на неї не зважав, кожен був зайнятий собою. Вчитель підвівся, непевним кроком підійшов до аптекарки, врочисто вклонився й почав танцювати з нею поміж стільцями й столиками. Він був на добру голову нижчий за неї, тож його сива чуприна час від часу торкалася її чітко окреслених персів, вчитель хапав дівчину за руки й цілував їй тонкі пальці. Це тривало недовго. За кілька хвилин він поспітав назад і знесилено опустився в крісло. На його блідому лобі виступила рясна роса, яка стікала по обличчю обабіч великого гострого носа. Вчитель утирався хусточкою й важко сапав, ніби його мучила ядуха, й здавався старшим, аніж був насправді. Бліде як стіна, зів'яле обличчя, з міцних, напіврозтудених вуст вихоплювалося тихеньке «ух, ух», мабуть, він хотів приховати втому. Я замовив дві чашечки кави, вчитель спершу відмовлявся, та метрдотель з крижаним спокоєм запевнив його, що від кави йому стане краще.

Ми пили каву, я намагався розважити його й плив усе, що тільки спадало на думку; а він мовчки сьорбав каву. Тоді раптом уп'явся в мене колючими очима, його непрямий холодний погляд проникав аж до кісток, я відводив очі, а він, тим часом уже заспокоївшись, не відривав очей від мого обличчя. Я замовк, чекаючи, що скаже він, бо був стомлений і почувався непевнено, не міг більше витримати його погляду, хотів підвестися й піти.

Йозеф Кадлец (нар. 1919 р.) — чеський прозаїк, критик, перекладач. Автор романів, збірок оповідань і повістей: «День, якого не було» (1965), «Гра — і не гра» (1968), «Світ, відкритий для випадковостей» (1971), «Світ, сповнений надії» (1973), «Повернення з Будапешта» (1975), «Подвійне світло» (1976), «Віола» (1978) та ін.

Оповідання «Гра в роман» взято із збірки «Гра — і не гра».

«Сядь, — сухо сказав учитель. — Куди поспішати глухої ночі? Розкажи краще про себе!» Я не вважав це слушною нагодою детально розповідати про своє життя, тож побіжно зауважив, що ходжу на роботу, яка мене цілком улаштовує, вечорами мало буваю вдома, загалом живу досить одноманітно, без потрясінь. «А чого б ти хотів?» — запитав він іронічно. — «Не знаю». — «Пригадається, ти казав, що хотів би писати. Це вже минулося?» — «Ні. Я весь час про це думаю». — «Тоді не роздумуй, а сідай та пиши». — «Це не так просто». — «Знаю. Можливо, навіть краще, ніж ти». Тепер учитель здавався зовсім тверезим, наче струсив із себе втому, і я знову відчув до нього довіру, надто коли він запропонував піти звідси, мовляв, дорожку поговоримо.

Ми непомітно вислизнули з бару, лише вчитель на прощання втішив метродотеля, що решта за хвилину-дві також підуть, а коли ні — нехай виставить їх за двері. І ми вийшли на безлюдну вулицю й поплентались пошід стінами темних будинків, самі серед заціпенілого досвітнього міста. Хрипкий голос учителя звучав певнено, коли він розповідав мені, що таке література, розвивав уже знайому теорію про необхідність зображати події в русі, в просторі, в часі, бо мистецтво має здатність закарбувати мить, яка є проявом життя, щоб через роки, коли хтось прочитає, — знову відчувся той рух, бо це і є життя. В пам'яті лишилися слова, які я почув од нього вперше: є люди, що уявляють собі, нібито література пишеться так, як ото виварюють білизну, — кидають на хвилину до пральної машини, вмивають мотор, тоді випускають брудну воду — й по всьому...

Коли він потім запитав мене, про що б я хотів писати, я відкрив йому свій задум — написати великий роман, переповів навіть зміст окремих розділів, змалював, як герой стоїть перед вибором: матеріальні статки й комфорт забезпеченого життя з відданою дружиною і всім, до чого людина прагне, а з другого боку — дорога в безвість, де на героя чигають мороз і негода, голод і втрата, й жодних перспектив на спокійне майбутнє. Не знаю, наскільки уважно він мене слухав, але потім запитав, що все-таки оберє мій герой. Я відповів: отой другий шлях. Ми йшли мовчки, аж поки озвались перші трамваї, які мов світляні колоси з деренчливого скла й металу прогнали тишу з ущелин-вулиць. Місто прокидалось у сірих сутінках, мені хотілося спати, вчитель знову знесил, ледве ноги тяг — сонів і захихався. Нарешті ми підійшли до трамвайної зупинки. «Будемо прощатися, — сказав він. — Твій трамвай уже також ходить. Іди додому, відпочинь». — «А що ви скажете про мій роман?» — не стримався я. — «Ти його ще не написав, — нервово відповів учитель. — І я думаю, взагалі ніколи не напишеш». — «Чому?» — «Я тобі цього не можу сказати. Просто в тебе не вистачить духу. Не маєш сили волі. І це: незабаром збагнеш, що в житті все

набагато складніше, ніж ти думав. А література, — хочеш ти того чи ні, — є лише література». — «Чому ви не вірите в мене?» — «Якщо ти напишеш, я охоче прочитаю, а потім поговоримо». Трамваї йшли один за одним, поки що порожні, шалено неслись безлюдними вулицями; раптом учитель потис мені руку й сів у вагон. Згодом я довідався, що в нього стався серцевий напад, і він довго лікувався десь у санаторії, звідки надіслав мені листівку з досить невразним привітанням. Я також написав йому один чи два листи, але він не відповів... Ослабле, стомлене серце. Уже два роки як його нестало.

А я й досі не знаю, висловив він тоді недовіру, аби лишень спровокувати мене, чи й справді був переконаний, що я не напишу отого роману. Не знаю. Роману я справді не написав і досі, але надії не втрачаю...

«Він шов і йшов, зовсім не думаючи про дорогу, яка тяглася попід жалюгідним лісоцхочком, усіяним клантями паперу, сміттям й іржавими бляшанками. Дорозі не видно було кінця-краю. За лісом сідало сонце, золоте проміння підсвічувало верхів'я дерев, пронизувало ріденькі зарості, але довгі світляні смуги згасали, відступаючи перед дедалі гущішими сутінками. Це була марна прогулянка, вона не збадьорила його, натомість він відчув смертельну втому, ледве тяг важкі ноги вибоїстою дорогою, спотикався й мріяв посидіти — тільки не в цьому безраднісному, чужому краї. Щось гяло його до будиночків на околиці міста. Він уже чітко бачив їх у присмерках перед собою, немовби фантастичне нагромодження скель, можливо, це й справді була колишня каменоломня або бескид, забудований хатами. Він тут ніколи не був і навіть не знав, чи їздять трамваї на цій околиці. Стиха шумів ліс, і в його гушціні наростала темрява, яка настирливо повзла за ним, поки він плентався до тремтливих вогників передмістя.

Він був такий стомлений, що майже впав перед першим багатопроверхним будинком, сів на кам'яних приступках, а перед очима все мигтіло; над головою хилився п'яний ліхтар, довкола якого роїлися хмарі хрущів і падали просто додолу. Спершу він їх не помічав, але тепер дивився, як вони гинуть. Деякі ще намагались перевертатися й лізти, а з рою навколо ліхтаря падали й падали нові жертви. Хтось переходив вулицю, й під його ногами хрускало. Незнайомий згинявся втричі, і це мовби посилювало оті прикрі звуки. Спершу людину не можна було розгледіти, але вона поступово виростала перед очима, аж поки затулила собою вуличний ліхтар. Людина зупинилася біля сходів, де сів він, схиливши голову на плече й засинаючи від утоми, сів у незручній позі, зовсім не здатний захищатися, якби хтось напав на нього. А людина стояла непорушно й роздивлялася його, потім схи-

лялась так низько; аж він почув соїння, й миролібно, наче розмовляє з публічною дитиною, сказала: «Чого не заходиш у хату? Застудишся». Тепер він помітив, що по незнайомому теж лазять хрущі, лазять по капелюсі, по коміру, по рукавах, він хотів попередити, щоб незнайомий обтрисався, але той чоловік делікатно взяв його під руку, а другою рукою відчинив двері і втяг до будинку. В коридорі було темно, але незнайомий добре орієнтувався, тож вони йшли без перешкод, йшли сходами вгору й сходами вниз, часом він не знав, ідуть вони вгору чи справді вниз, спотикався від утоми. Десь попереду чулись голоси, а крізь шпарину сочилися світло.

Коли він опинився в дверях затягнутого імлюю приміщення, його осліпило люмінесцентне світло, він заточився й був би впаив, якби його не підтримала ота незнайома людина. Він сів на лавці під голою стіною, перед очима запалили райдужні кола, мов після грози, коли знаєш, що вилетіло сонце; за густою запоною тютюнового диму мигтіли постаті, він не міг їх розгледіти, не знав також, куди поділася людина, що притягла його сюди. Голова його опустилась на плече, очі геть злипалися, коли раптом хтось скрикнув біля самого вуха і хрипкий, майже беззвучний голос запитав: «Що ти собі замовив?» Лише тепер він усвідомив, що тут корчма, не був певний, чи має гроші, тож сягнув до нагрудної кишені; намацавши гаманець, заспокоївся й попросив чогось напоїти. Хрипкий голос відповів, що тут лише п'ють кальвадос домашнього виготовлення, й поставив біля нього на лавці керамічний кухоль, який почав підскакувати, бо поряд з димовий імлі лунко гунали ногами. Тож він узяв кухоль в руку, аби той не впав, і ковтнув гіркуватого напою. В протилежному кутку приміщення гримів грамофон, кімната стрясалась від оглушливої музики, ритм здавався йому знайомим, але він не знав, що грають, лише відпивав невеликими ковтками з кухля й потроху приходив до тями; все вирувало в божевільному танку, нагадуючи роїння хрущів довкола ліхтаря.

На лавці поряд раз по раз сідали незнайомі люди й також пили з керамічних кухлів, музика геть оглушувала, було млісно від гамору й отого напою, тож він підвівся і зробив кілька кроків. Хтось його затримав, усі чомусь кинулися до нього й щільно обступили, він побачив їхні неголені, спітнілі обличчя з гарячковими очима, запитав, чого їм треба, та вони підступили ще ближче, навалилися на нього, аж дихати стало важко. «Пустіть!» — пручався він; та незнайомі почали стиха співати якусь тягучу мелодію, жажливо смутну й зворушливу. Він намагався вислизнути з тісного оточення, пробитися крізь нього, але всі почали сміятися, і він розгубився. Оточений з усіх боків, не міг навіть підняти руку, щоб вертети з лоба шт, борсаяся, дригав ногами, штурлявся, вони ж лише глузливо співали. «Ти мусиш написати про все, що пережив», — скандували вони хором і стискали лабеті,

тягали за ніс, за вуха, за комір, за рукави, він задкував, тремтлячи, мов у пропасниці, задихався від безсилля; а ті знову вибухали сміхом, голосним, божевільним. За кілька кроків од нього щось сталося, хтось там упав, щось брязнуло об підлогу дзвічко і ясно, можливо, в когось випали ключі або якась інша металева річ, він схилився — й на мить усі затихли. Він побачив неподалік двері, тож зібрав рештки сили, метнувся до неосвітленого коридора й щосили побіг. Чув за собою тупотіння, яке гучно відлунувало між кам'яними стінами, кілька разів падав і знову підхоплювався, захеканий і знесилений вибіг на вулицю, крижаний вітер умить освіжив його, й він побіг іще швидше.

На розі побачив зупинку таксі — там стояла одна-єдина старенька машинка, переслідувачі неслися вулицею й наступали йому на п'яти; він ускович в таксі й від хвилювання ніяк не міг зачинити дверцята. Водій спокійно посміхнувся до нього, завів мотор, увімкнув швидкість, і машина помалу рушила вниз до центру міста, яке звідси нагадувало темне озеро, а в ньому відбивалося зоряне небо; помалу віддаляючись від переслідувачів, він заспокоювався, голова ще розламувалась, у вухах дзвеніли дивні співи та безглузді слова: «Ти мусиш написати про все, що пережив...»

«Для того, щоб писати, людина повинна щось пережити; мати досвід, — твердив він. — Ідеї не про деталі, хоча, зрештою, важливе все. Часом вирішує дрібний епізод, який може видатися другорядним, смішним, а проте, здатен викликати незнані досі почуття...»

Моє життя не було багатим на події, і такого епізоду мені явно бракувало. Я не затримуватиму вас надмірними подробностями, як до цього дійшло й чому, розповім лише в загальних рисах.

У відділі, де я працюю, надовго хворіла секретарка, літня досвідчена жінка, яка досконало друкувала на машинці, а під диктовку писала, як досвідчена стенографістка: просто віртуоз. На час її хвороби наш начальник запросив дівчину із спорідненого з нами підприємства. Я мав саме диктувати дуже довгий документ, якусь рекламацію. Дівчина була молода, гарна й безпосередня. Вона привітно всміхнулась і без запрошення сіла на стілець для відвідувачів біля мого столу. Гаразд, подумав я й почав диктувати, як завжди, хочаячи по кімнаті. Схилившись над блокіотом, нова секретарка зашарілася й, ледве я закінчив перше речення, зніяковіло попросила повторити окремі слова, після другого речення — знову. Тоді я запитав, чи вмє вона, власне, стенографувати. Вона підвела почервоніле обличчя й сказала, що вмє, тож я диктував далі. Проходячи повз неї, я мимоволі зазирнув до її блокіота і здивувався — вона писала звичайними літерами, неможливо скорочуючи слова. Стенографії дівчина явно не знала. Гаразд, сказав я, сідайте до друкарської машинки, я вам диктува-

тиму, спершу начорно, потім прочитаю і виправлю помилки, а ви передрукуєте начисто. Дівчина нічого не відповіла. Лише ще дужче зашарілась і вже не всміхалась так чарівно. Вона заклала аркуш паперу в машинку і намагалась одним пальцем настукати те, що я диктував. Краще, звичайно, не вміла. Робочий день кінчався, я подякував їй, мовляв, завтра якось напишу це сам, і вона пішла пригнічена, навіть забула попроситись. Я мав намір попередити завідувача відділу, щоб надалі не приймав таких кадрів...

Я затримався на півгодини, надворі вже сутеніло, коли виходив на вулицю. Мені треба було до автобусної зупинки, але кроків за десять мене перестріла наша невдатна секретарка. Чи не міг би я з нею хвилинку поговорити? Ми пішли поплід освітленими вікнами й вітринами, вуличні ліхтарі ще не світилися. Вона ступала покірно, на півкроку позаду, була висока, і я мимоволі подумав, що дівчина справді шикарна. Вона розповідала, як важко їй було влаштуватися на це місце, просила не скаржитись на неї, мовляв, вона вивчить стенографію, а також навчиться й друкувати, тож невдовзі все надолужить. Здавалося, вона ось-ось заплаче, і я пообіцяв нікому нічого не казати. Наступні дні я все писав од руки, а вона потім старанно передруковувала: спершу одним пальцем, згодом двома... За кілька днів між нами склалися дивні взаємини. Я запросив її на вечерю: дівчина здавалася самотньою, нещасною й мимохіть інтригувала. Після вечері ми довго блукали вулицями, сиділи на лавочці в парку й про що тільки не розмовляли, загалом про різні дурниці, як це буває за подібних обставин. Наступний вечір ми знову провели разом, і не тільки вечір, а й ніч. Вона запросила мене до своєї мансардної кімнати, маленької, але затишної, з невеликими квадратними вікнами, звідки видно було тільки дахи, димарі й антени телевізорів. Я пережив там хвилини, яких, мабуть, не забуду ніколи. Не описуватиму подробиць, лише скажу, що в ті дні я відчував себе щасливим, коли взагалі існує щастя. Дівчина була не надто інтелгентна, але пристрасна, ніжна, послужлива, одне слово, чудова коханка. Почалась любовна історія, яка могла б тривати бозна-скільки, коли б не скінчилась отак до болю прикро... Наша стара друкарка одужала і виїхала на роботу, а В'єра, — так, власне, звали нову, — повернулася на своє підприємство. Наші побачення ставали дедалі холодніші. Кілька разів я телефонував їй, але вона «не мала часу». Якось я пішов до неї додому; але не застав. Тепер, коли про це розповідаю, все здається далеким і нереальним, а тоді я був наче в тривалому шоку. Власне, тоді в мене з'явилося бажання писати»...

«Спершу сон був украй невиразний... Пізнього вечора я опинився в дивному товаристві, де щось святкували, хоча ніхто достеменно не знав, що саме. Всі

були напіднятку, веселі й безтурботні, тільки я лишався неймовірно тверезий і не міг знайти спільної мови з ними. Я мовби плив проти течії, мовчки тинявся серед цих людей, які видавались мені наче знайомими, дарма що бачив я їх уперше. Вони сиділи скрізь — на столі, на ліжках, на плиті, раз по раз переміщаючись за правилими якоїсь незрозумілої гри, тож я ніяк не міг уторопати, хто тут є, а кого немає. Галас і невпинний рух стомлювали мене, здавалось, я не спав щонайменше три ночі, в голові гуло, ніде, проте, не було ані місцинки, де б я міг сісти й бодай на хвилину заплочити очі. Чого його тут сидіти, на решті майнуло мені, піду додому, коли б я принаймні знав, чому це опинився в такому товаристві, — всім цим людям до мене байдуже, навіть не помічають мене.

Найменше я сподівався знайти її тут. Уже й не знаю, звали її В'єрою чи якось інакше, але це не мало значення: вона була тут, сиділа на високо вимощеному ліжку, хилталася довгими гарними ногами в чорних ажурних панчохах, і коли всі раптом почали розходитись, так ніби хтось подав знак, що на сьогодні все скінчилось, вона обережно сплигнула додолу й стала біля мене — усміхнена, доступна, трохи напіднятку, але не хиталася, лише інтимно поклатла мені руку на плече — й ураз я став безмежно щасливий. Усі розходилися хто куди, й було само собою зрозуміло, що ми пішли разом. Я підтримував її, а вона ступала легко, ніби танцюючи, й на душі в нас обох було радісно. Ми взагалі не думали, куди йдемо, бо моя рука відчувала її руку, її очі, посмішка, губи були тільки для мене...

Темна ніч, старий занедбаний парк, стежки заросли травою, ми йдемо наважання, нам антрохи не видить, що дме пронизливий вітер, її поцілунок палкі, шалені, я знаю — вона на все згодна, все залежить тільки від мене, її щедрі песточки п'янять мене, а десь на дні душі підступно зароджується страх, коли б же я тільки знав — чому й перед чим... Ми зупинилися під напівзруйнованим муром, що ледь-ледь виднів на тлі непорушних дерев, над нами простягалось голе гілля — ажурне шатро для любові, — я цілував її уста, чоло, шию, відчуваючи, як міцно вона обіймає мене, міцніше, ніж я її, покірливо кладе розпалено голову мені на плече й каже: «Ніч наша...» Вітер загув у кронах дерев, а мені раптом стало тісно в тому парку, захотілося піти кудись-інде. Я прагнув її дедалі палкіше, але дивний неспокій порушував нашу взаємну згоду. Тверезі почуття, мов голки, проганяли сп'яніння, я нічого їй не казав і лише пригортав до себе, як і досі, хоча й відчував: її обійми слабнуть, вона теж поволі віддаляється...

Ніби хтось ішов за тією стіною, вітер доніс якісь голоси. Я знеацка сказав: «Почекай хвилинку», — й пішов подивитися, хто там іде. Сам не знаю, навіщо я це зробив, залишив її там саму, а вона стояла так, наче й досі була в обій-

мах. Тим часом голоси стихали й загубилися в непроглядних нетрях парку. Я побіг назад, але на нашому місці було порожньо й мертво. Я в розпачі кинувся шукати її, кликав, ганяв сюды-тудя, мов несповна розуму, — ніде нікого... Тепер знов прокинувся той бридкий страх, який мучив мене раніше. Я відчував відповідальність за неї, адже це я привів її сюди. Боже, що ж із нею? Я знову бігав, кликав, блукав — ніде нікого... лише страх і я: ми влишилися з ним удвох... Я втратив її, я втратив її... там, у примітках незнайомого парку.

Тонка верства сну проломилась. Я зрадів, прокинувшись, та минуло кілька хвилин, перше ніж я вирізався у темряві вікно, двері, книжки, абажур, викикач. Тоді я згадав, наче хтось стукав у шибу, від чого я, власне, й прокинувся. Я встав і вихилився з вікна. В садку справді стояв незнайомий чоловік; він зняв шапку й почав перепрошувати, що так рано будить мене, але справа дуже важлива, адже я добре знаю оту дівчину, то чи не скажу, де вона, бо вже третій день, як немає вдома...»

Він приходив до мене ніби випадково, просто заходив до кімнати, та й годі, навіть не спитавшись, чи не заважатиме, сів і докладно розповідав про все, що пережив і передумав, говорив про почуття, які завдавали йому болю, говорив зацікавлено; перескакуючи з одного на інше, раз по раз уриваючи себе на півслов'я, тож я часто нічого не міг уторопатися.

Він був дуже нервовий, і це, видно, пригнічувало його; іноді здавався мені хворим, украй розчуленим, і розводився про такі дурні подробиці, що я, людина широких поглядів, просто знижував плечима.

А його думки нерідко сягали за межі реального, ніби він утрачав здатність розрізнити, що належить до сну, а що до дійсності, уявлення виходили з хибних передумов і зазнавали краху, мов паперові човники у весняну повінь. Це насторожувало.

Він дав мені прочитати уривок, написаний під час якогось засідання, де йшлося про мораль і відповідальність, але він нічого не сприймав; чув голоси ніби здалеку, кризь сон, захопившись малюванням на папері фантастичних фігур і писанням начерку вступної сцени до свого майбутнього роману:

«Мені вдалося, ніби хтось схлипує. Той чоловік і справді схлипував. А може, мені лише так здавалося?»

Я бачив його з вікна. Він сидів за неакратним столом порожнього літнього

ресторану, нахилився й затуляв рукою очі, згорблений і надломлений. За кілька кроків од нього ходили тротуаром люди, а він сидів, зосередившись на своїх думках, і, мабуть, нічого не чув і не бачив, як, власне, ніхто не чув і не бачив його.

Я вагався, чи зійти й поспитати, що сталося, але чоловік раптом підвівся, пригладив рукою волосся й непевною ходю вийшов на гамірну вулицю. Поміж людьми він здавався зовсім звичайним, хіба що трохи глибше втягав голову в плечі.

Чоловік переходив вулицю, саме коли від автобусної зупинки ринув потік людей. Він пішов з ними трохи повільніше, але натопв його засмоктав і потяг за собою, а певний час ще бачив пригнічену згорблену постать чоловіка, аж поки її затуливі наступний автобус.

Я марно сушив голову, що сталося. Можливо, людину спіткало лихо?.. Хоч би що я написав, усе було б звичайнісінькою вигадкою. Одне слово, я про нього більше нічого не знаю, ніколи його відтоді не бачив. Лише в пам'яті закарбувався образ: біля столика літнього ресторану сидить самітний чоловік, сховавши обличчя в долонях».

Оце і все, що я прочитав. Та навряд чи він і написав більше.

Мені знову ніколи було вгору глянути, лихоманило від різних клопотів, коли він зателефонував:

— Нарешті я знаю.

— Що саме?

— Як написати роман.

— Як?

— Треба купити звичайний, зовсім звичайний шкільний зошит. У широку лінійку.

— І що?..

— Й писати.

— Чудово. То все досі залежало тільки від зошита?

— Можливо, й ні. Але психологічно це важливо.

Голос у нього був схвилюваний, енергійний.

За кілька годин після нашої розмови на трамвайній зупинці він необережно, мабуть, задумавшись, ступив на бруківку, і його переїхав автомобіль... Як і кожна раптова смерть, вона була безглузда і приголомшлива.

Можливо, в ту хвилину, коли це сталося, він саме думав про шкільний зошит у широку лінійку та про те, як почне писати...

З чеської переклала
Воїна ПАСІЧНА